

A MŰVÉSZETI NEVELÉS FONTOSSÁGA

BOLBERITZ PÁL

A művészeti nevelés jobbá teszi az embert. (...)
Hogy más legyen a hozzáállás a munkához,
hogy ne rabszolgaként ismétlődő funkciókat hajtson végre
a mindennapi betevő falatért, hanem kreatív módon dolgozzon.

Ma már közhelynek számít, hogy az európai ember értékválságban él, ugyanakkor az is letagadhatatlan, hogy értékes életet kívánunk élni. Kérdés tehát, hogy:

- Mit tekintünk értéknek?
- Egy vagy több érték van-e?
- Az értékek között van-e rangsor?
- Az értékek alá- vagy mellérendelt viszonyban vannak-e egymással?

E témákat kívánom megvilágítani bölcséleti szempontból.

Első kérdésünk: Mi az érték? Az érték önmagában nézve valamiféle léttöbblet, léttökéletesség. Ami kívánatos – és épp' ezért a törekvés célja, a remény tárgya lehet. Ez persze feltételez valamely törekvő alanyt, amelyben ösztönösen vagy tudatosan él a vágy, hogy léthiányát kiegészítse, és az értékek birtoklása révén az összhang, megelégedettség és megnyugvás állapotába jusson. Ha ez az állapot zavartalan, akkor boldogságnak nevezzük. Nyilvánvaló, hogy az értékre való törekvés a boldogságra való törekvéssel van összefüggésben. Mivel a törekvés a megvalósítás rendjében bizonyos fokozatosságot és egymásutániságot feltételez, az értékre való törekvés az időbeliséggel is kapcsolatos. Értékre törekedni valójában csak időben létező lény képes. Minden létező a lényegi természetének megfelelő értékre törekszik, mert az érték, mint tárgy, s a törekvő, mint alany, lényegi egymásra hangoltsága az értéktörekvés feltétele.

A szellemi természettel nem rendelkező létezők a természeti törvények szükségzerűségével, illetve ösztönösen törekednek fajspecifikus értéktárgyukra.

Az időben és történelemben élő, értelemmel és akarattal felruházott létezők – vagyis az emberek – tudatosan törekednek szellemi természetű értékek birtoklására. Mivel az ember testből és lélekből áll, megteheti – részben ösztönösen, részben szabad akarattal –, hogy alacsonyabb rendű értékekre, vagyis pusztán anyagi, testi érzékletes értékekre törekedjék. De akarva-akaratlan, tudatosan vagy tudattalanul ezen értékekben is a lényegi természetének és szellemi törekvő képességeinek megfelelő értékekre, azaz szellemi értékek birtoklására vágyik, hiszen végső megnyugvást csak ezeknek birtoklása jelenthet számára. Az időben

és történelemben kibontakozó létezők értéktörekvése és értékbirtoklása visszahat magára a létezőre, és tökéletesíti azt. Ugyanakkor csak az ember képes az értékmegvalósító tevékenységre, mivel értelme képes meglátni és felfedezni a dolgokban nem mindig egyértelműen megnyilvánuló értékmozzanatot.

Az érték kiásása burkából – ez a kultúrtevékenység.

Az érték tudatos hasznosítása – ez a civilizáció. Amennyiben az értékmegvalósító tevékenység magára az emberre hat vissza, és az objektív értékrendhez igazítja cselekedeteit – azaz értékesebbé teszi az embert –, akkor önmegvalósításról beszélünk. S ha ez a tevékenység összhangban áll az erkölcsi értékekkel, akkor önnevelésről, vagy az erkölcsi jellem kialakításáról szönlünk.

Arisztotelész óta ismert az ember hármas értékmegvalósító tevékenysége: a teoretikus, azaz intellektuális, a praktikus, azaz erkölcsi, és a poetikus, azaz művész, technikai, szellemi aktivitás.

Az intellektuális aktivitás az igazság értékére, a praktikus az erkölcsi jóra, mint értékre, a poetikus a művész szépre, illetve technikailag hasznos érték létrehozására irányul.

Mi az értékrend? *Platón* óta a filozófia tud a lét transzcendentális tulajdonságairól, ám a skolasztika bölcselete dolgozta ki az erről szöló elméletet. Ezek szerint a lét rendelkezik a létezés aktusának tulajdonságával, ami a *lét egységét, igazságát, jóságát és szépségét* úgy foglalja magába, hogy e tulajdonságok a valóságban felcserélhetők, és csak értelmi különbözöség áll fenn közöttük. Ebben az értelemben mindaz, ami létezik, egy is, igaz is, jó is és szép is. De ami egy, az létezik, igaz, jó és szép is. Továbbá, ami igaz, az létezik, egy, jó és szép. Ami jó, illetve szép, az létezik, egy, igaz és szép, illetve jó is.

A lét transzcendentális tulajdonságainak fölcserélhetösége természetesen csak a lét metafizikai szintjén történnhet meg. Kölcsonös átfedésük csak e szinten érvényesül. A létezők pusztán analóg módon részesednek a létből, és így a transzcendentális léttulajdonságok is csak tökéletlenül cserélhetők fel a létezők világában. Ugyanakkor viszont nem kétséges, hogy minden létező azon van, hogy benne a lét mind tökéletesebben valósuljon meg, s ugyanez vonatkozik az egységre, igazságra, jóságra és szépségre is. E törekvés transzcendentális lehetöségi feltétele pedig nem más, mint a létezők analóg részesedése az összetettség szintjén magából a létből, illetve a lét egységéből. Ezért minél tökéletesebben részesedik valamely létező a lét egységéből, annál magasabb rangsorban helyezkedik el a létezők világában, vagyis annál igazabb, jobb vagy szebb.

Aligha vonható kétségbe ama tény, hogy az egység akármely formában való megjelenése – ami legelvontabban a rend mozzanatában jelenik meg – vonzó az ember számára még akkor is, ha ez a szétszórtság, szétesettség, rendezetlenség formájában tételeződik benne.

Az *egység*, mint szintézis, identitás, összhang, béke, megfelelés, elégedettség, az értékek hierarchiájában első helyet foglal el, mert a lét transzcendentális tulajdonságaiban ugyanúgy feltételként jelenik meg, mint maga a lét.

Az *igazság* megfelelést jelent: a fogalom, az ítélet, a következtetés és a dolog, a tény, az adat, a jelenség között.

A *jóság* szintén megegyezés a logosz és az ethosz viszonyában, mivel a cselekedet és a cél közötti megegyezést fejez ki erkölcsi és jogi vonatkozásban – a szabad és felelős tett és törvény egybevághóságát.

A *szépség* hasonlóképpen az alkotói elképzelés és annak megvalósulása közti egységet jeleníti meg – az igazság és jóság implikálásával (bennfoglalásával), az érzékek számára gyönyörködtető formában.

A *concordia* (egyetértés, összhang) szintén egység a társas kapcsolatok személyi vonatkozásaiban, amennyiben egyetértést, békét és szeretetet jelenít meg.

Ám egy technikai produktum is akkor értékes – a hasznosság vonatkozásában –, ha a részek úgy igazodnak az egészhez, hogy a rend és az összhang a természet rendjét és összhangját jeleníti meg, s mint ilyen, emberibbé, civilizáltabbá teszi az életet.

A középkori szerzők közül nem egy a szentséget is a lét transzcendentális tulajdonságai közé sorolja, és nem alaptalanul! Mert a vallási érték épp a szentség felmutatásával fejezi ki azt az egységet, amely minden vallási meggyőződés előfeltétele: az, ami Isten és ember között fennáll és formálódik, az ember üdvössége érdekében.

Mi az *értékpluralizmus*? Az értékek pluralizmusáról szóló kijelentések – burkoltan vagy kifejezetten – azt az állítást hordozzák, hogy az értékek között nincs hierarchikus rangsor, hanem minden érték azonos szinten jelenik meg, és egyenlőnek tekintendő.

Nem kétséges, hogy ontológiai szinten, önmagában nézve, a maga rendszerében minden érték egyben önérték is, s mint ilyen, azonos szinten van a többi értékkel. Az is bizonyos, hogy minden értékmegvalósító tevékenység, értékelés – mint szabad, szubjektív tudati aktus –, értékre törekvés, illetve értékbiroklás egyenlő módon megbecsülést érdemel.

Ám ez még nem jelenti azt, hogy objektív értelemben is minden érték egyenlő rangú. Az értékeknek objektív rangsoruk van, mégpedig abból a szempontból nézve, hogy mennyiben mozdítják elő az emberi méltóságot. Ám az emberi méltóság fogalmának a meghatározása korántsem olyan egyszerű, mint amilyennek első benyomásra tűnik, hiszen ezen értékek tartalma antropológiai szemléletünk függvénye. Kérdés, hogy milyen oldalról határozom meg az embert.

Ha az állatvilág oldaláról és a fejlődélmélet összefüggésében, akkor lehet azt mondani, hogy az ember a legfejlettebb állat, és épp az állatvilágtól való különbözősége alapozza meg méltóságát.

Ám ha a környezetvédelem oldaláról közelítek, s az emberre úgy tekintek, mint a természeti környezet megrontójára, akkor már kérdéses lesz az emberi méltóság fogalmának az értéktartalma.

Ha viszont elfogadjuk, hogy az ember szellemi lélekkel rendelkezik, és a szellemfogalmat nem szűkítjük le pusztán a biológiai meghatározottságú tudati tevékenység alanyi esetére, hanem transzcendens valóságként tételezzük – mely önálló szubisztálásra képes –, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy a szellem épp működése és aktivitása során az egységmozzanat előbb felvázolt tulajdonságaival rendelkezik, amelyik az alacsonyabb létszinteken semmiképpen sem mutatkozik meg oly tökéletes formában, mint az embernél.

Nevezetesen, csak az emberben tér magához a szellem, az önreflexió, az öntudat és éntudat megnyilvánulásaiban, vagyis személyes szellemként. Tehát az emberi méltóság értékét nem a közmegegyezés, vagy az úgyszintén változékony közvélemény határozza meg, hanem értéke önmagában áll fenn, minden változékony értékeléstől függetlenül, értékét pedig személyessége adja, ami aktivitása során a végtelen szellemi értékekre, a létre, az egységre, az igazságra, a jóságra és szépségre irányul. S az értékmegvalósító tevékenység a tudomány, a művészet, az erkölcs és a vallás művelésében ténylegesül.

Beszélhetünk tehát az értékek pluralizmusáról – amennyiben az értékekre sokan, különféle időkben törekedtek és törekszenek – de ugyanakkor el kell fogadnunk az értékek hierarchikus rangsorát is, amennyiben a szellemi értékek magasabb rendűek az anyagi értékeknél.

S végül engedtessek meg nekem – mint teológusnak és papnak – egy kis teológiai kitekintés a témakörben. Pusztán a szellemi értéket előkelőbbnek tekinteni olyan beállítottsághoz vezet, ami az időbeli, anyagi, világi és testi értékek túlzott leértékeléséhez és lealacsonyításához vezethet.

A keresztény kinyilatkoztatás középpontjában áll a *Názáreti Jézus* alakja, aki *Isten hatalmas Fiának* bizonyult, s akiben *Isten Fia emberré* lett. Ő történelmünknek visszavonhatatlan része, ugyanakkor életével, halálával és feltámadásával egyszer s mindenkorra megalapozta az emberi méltóságot.

„*Nincs másban üdvösségünk, egyedül a mi Urunk, Jézus Krisztus nevében* – mondja Pál apostol –, mivel Ő „*a bünt kivéve mindenben olyan lett, mint egy ember*”. Továbbá halottaiból feltámadt, s magával együtt minket is feltámaszt halálunk után, és az örök élet részeseivé teszi személyválogatás nélkül mindazokat – feltárván nekik az üdvösség lehetőségét –, akik hisznek Őbenne.

Az ember fölemeltetése a természetfölötti rendbe olyan antropológiai szemléletet hordoz, ami nem csupán alulról, hanem felülről is értelmezi az ember lényegét, amely a teózisban élheti meg a végső beteljesedését. Az emberi méltóság – s egyben az érték is – *Krisztusban* hordozza teljességét, *Krisztusban* testesül meg, hiszen Krisztusban egyszerű és egyszerű, vagyis az összetettség kizárása értelmé-

ben és formájában van meg a lét, az egység, az igazság, a jóság és a szentség objektív tartalma, mégpedig felülmúlhatatlan és elveszíthetetlen módon.

Ugyanakkor „*Benne foglaltatik össze minden, ami a mennyben és a földön van*” – ahogy Pál apostol fogalmaz a Kolosszeiekhez írt levelében –, tehát a teremtett világ alacsonyabb szinten realizálódó összes értékére is, de célba érkezett és megdicsőült formában.

Szépen írja János evangéliumának prológusa: „*Mindnyáján az Ő teljességéből mérítettünk*”, hiszen az értékrendnek Ő az alfája és ómegája.

S végül – miután láttuk, hogy a kultúra értékmegvalósító tevékenység, és a kultúrához tartozik a művészet is – szeretnék még kifejtetni néhány befejező gondolatot *a kultúra és a művészet szerepéről az oktatásban*.

Úgy gondolom, hogy a szellemi értékek iránt fogékony minden gyermek. Nézetem szerint épp azért, mert az ember tudati fejlődésében először jelenik meg az érzékelő tapasztalás, majd a percepcionális tapasztalás a fantázia és a képzetek szintjén, ami megelőzi a tudatot; ezért a gyermek ezen a szinten már igen korán megtapasztalja az igazságot, az erkölcsi jóságot, az összhangot, az egységet és a harmóniát.

Nem véletlen, hogy érzékletes népmesék, állatmesék, képek formájában próbálják a gyermek szellemét művelni, kulturálni, próbálnak vele az óvodában értékmegvalósító, ún. kreatív tevékenységet végeztetni, hogy formálódjék és aktualizálódjék személyisége.

Ez a nevelés kissé háttérbe szorul a mai iskolai oktatás szintjén. Oktatásunk nagyon erősen az intellektuális és a racionális képzésre koncentrálódik, és így nagy baj áll be a gyermekek oktatásában az iskolában. Nevezetesen az, hogy ha „valamit a szőnyeg alá söprünk”, és nem akarunk róla tudomást venni, mondván, hogy erre nincs óra, nincs idő, nincs pénz – mert a kifogások közismertek –, és csak a praktikus ismeret a fontos. E pragmatikus beállítottság eltorzítja a művészeti nevelést.

A művészeti nevelés jobbá teszi az embert. Miért fontos, hogy az ember jobb legyen? Két vonatkozásban: az egyik a *munka-ethosz*, a másik pedig a *viselkedési kultúra*.

A *munkaerkölcs*: Az, hogy más legyen a hozzáállás a munkához, hogy ne rabszolgaként ismétlődő funkciókat hajtson végre az ember a mindennapi betevő felatért, hanem kreatív módon dolgozzon. Keresztény megvilágításban: folytassa Isten munkatársaként a teremtés művét, és beteljesedéshez vigye, ha ezt egy teológiai horizontban értelmezem.

A *viselkedési kultúra*: Nem kell külön megemlítenem, hogy a munkaerkölcs mellett a viselkedési erkölcs is szomorú állapotban van *Magyarországon*. Ez is a művészeti nevelés háttérbe szorításának következménye, mind a családban, mind az iskolában.

A művészet művelése manapság szakma lett. A művészet művelése ugyanolyan lett, mint a sport. Magyarországon nincs sportkultúra, mert többnyire csak sport-

szakmát űző profik vannak, akik pénzért sportolnak, és nem játékból. Ez kenyérkereseti lehetőség, vagy üzlet. De ugyanez van a művészettel is. Csak a legkiválóbbakat tanítjuk, csak a legsikeresebbekre figyelünk oda, mert ez hozza a pénzt és az üzletet. Ez pedig a művészet és a sport kigúnyolása.

Azt kell tehát tenni, hogy az emberekben a méltóságra való ráébresztéssel, a személyes identitásnak és értékeknek a megmutatásával egy olyan beállítottságot kell kialakítani, ami úgy szabályozza az emberek egymás közti kapcsolatát a hétköznapi társadalmi viselkedés vonatkozásában, hogy ne kelljen mindenki mellé egy rendőrt állítani.

